

Ir bēdīgi redzēt, ka aizved draugus

I l z e Z V E J A

13. jūnijā pulksten 18 Kongresu namā skanēs Jura Kulakova dramatiskā kantāte *Sarkanais vilciens* ar Pētera Aigara vārdiem. Bezmaksas ieejas kartes uz koncertu var saņemt Kongresu nama 306. kabinetā no pulksten 9 līdz 12.

Divi datumi – 1941. gada 14. jūnijs un 1949. gada 25. marts – Latvijas vēsturē iezīmēti ar melni sarkanu krāsu un vārdu “deportācija”. Izšķirīgi vēsturiski mirkļi, vienlīga, kādās krāsās krāsoti, rezonē mākslā, mūzikā, dzejā, cenšoties paturēt dzīvus pagātnes notikumus gaistošajā cilvēku atmiņā. Varbūt to var saukt par mākslas audzinošo uzdevumu, lai piemiņas dienās televīziju ziņu pārraides uz jautājumu, kas šajā dienā noticis, neskanētu tukšas un izvairīgas atbildes, lai ne tikai tie, kas izsūtījumu piedzīvojuši, bet arī viņu bērnu bērni prastos pieklust šajā dienā.

Šogad 14. jūnija atcere iezīmējas ar diviem notikumiem, kas arī turpmākajos gados kultūras kontekstā atgādinās par totalitāro režīmu upuriem. Pirmais notikums – šonedēļ pazīstamo mecenātu Viļa un Martas Vītolu rosināti kopā sanāca Latvijas intelīģences pārstāvji, un Daugavas vidū Krievkalna salā nodibināja Kokneses fondu, kas gādās par totalitārisma upuru piemiņas vietas *Dvēseļu dārzs* izveidi uz šīs salas. Otrs – Jura Kulakova dramatiskās kantātes *Sarkanais vilciens* atskaņojums, kurā piedalīsies solisti Ieva Akurātere un Ivars Cinkuss, kameransambļis, Juris Kulakovs un grupa *Pērkonis*, Rīgas Doma kora skolas meiteņu koris, ko diriģēs Aira Birziņa. Nākotnē *Sarkanā vilciena* partitūru paredzēts aranžēt simfoniskajam orķestrim.

Latviešu rekvīems deportāciju upuriem – poēma *Sarkanais vilciens* – ir dzejnieka Pētera Aigara (istajā vārdā – Herberts Tērmanis, 1904-1971) 1947. gadā sarakstīts darbs, kas tapa Vācijā, bēgļu nometnē.

Pirms nepilna gada dzejnieka Pētera Aigara dēls Pēteris Tērmanis uzrunāja Juri Kulakovu komponēt mūziku šim askētiskajam sāpju dzejojumam. Projekta īstenotāju plāni tagad sniedzas tālāk – darbam jāklūst par tādu kā simbolu, atgā-

Dzejnieka Pētera Aigara veltījums aizvestajiem – poēma *Sarkanais vilciens* – iztulkota angļu, krievu, franču, spāņu un vācu valodās. Attēlā: Pēteris Aigars ar dzīvesbiedri Siru Jirgens (no labās) un literāti Veltu Sniķeri

dinājumu, kas ik gadu skanētu deportāciju piemiņas dienās.

Pēteris Tērmanis: – Mans tēvs bija deportējamo listē, jo Ulmaņlaikā bija literārais redaktors *Jaunākajās ziņās*. Viens Maskavas latviešu čekists viņu brīdināja. Kad krievi atgriezās Latvijā, mēs bēgam. Septiņus gadus nodzīvojam Vācijā nometnēs. Tēvs negribēja izbraukt no Eiropas, tāpēc izvēlējāmies pārcelties uz Lielbritāniju.

1947. gadā, kad tēvs sarakstīja dzejoli *Sarkanais vilciens*, es biju pārāk mazs, lai kaut ko saprastu. Zinu, ka tāds radās, jo 1941. gada deportāciju radītais pārdzīvojums bija liels. Anglijā tēvs Oksfordas universitātē sastapās ar spāņu profesoru Salvadoru de Madariagu un lūdz viņam pārtulkot poēmu spāņu valodā. Savukārt Londonas universitātes profesors Viljams Metjūzs, tēva paziņa, kurš pirms kara strādāja Rīgā, tulkojis poēmu angļu valodā. Mana sieva Ilze Tērmane vēlāk to pārtulkoja franču valodā, tagad ir tapis Ludmilas Azarovas tulkojums krieviski. Lai arī neesmu literāts, man šķita, ka šī poēma ir ritmiska un melodiska, un tā varētu skanēt kā muzikāls darbs.

Ilze Zveja: – *Sarkanais vilciens* ir sāpju piepildīts darbs, vai šādas noskaņas ir raksturīgas jūsu tēva dzejai kopumā?

P. T. – *Sarkanais vilciens* ir izņēmuma darbs tēva raksturā. Ir bēdīgi redzēt, kā aizved draugus. Tāpat kā par baigo gadu ir tapis romāns *Lietuvēna dzīres*. Strādājot *Jaunākajās ziņās*, viņš jau pamanija aizdomīgu Viļa Lāča, Pētera Blaua un pārējo komunistu aizdomīgu izrikošanos. Tolaik viņš vēl neizprata notiekošo, bet vēlāk varēja to parakstīt *Lietuvēna dzīres*.

Viņa dzeja drīzāk ir liriska, romantiska, arī patriotiska, atsevišķos gadījumos pat satīriska. Tēvs bija liels optimists, dzīvespriecīgs cilvēks, kuram patika smieties. Viņa misija trimdā bija virzīt uz priekšu latviešu lietu, publicēt darbus, viņš bija Anglijas PEN kluba biedrs un Trimdas rakstnieku PEN kluba priekšsēdis vairākus gadus. Darbojās arī politikas jomā, rakstīja ievadrakstus trimdas latviešu presē, arī Lielbritānijas izdevumiem.

Viņš lasīja padomju presi. Laikrakstā *Dzimtenes balss*, ko izdeva Padomju Latvijā un kas bija domāta trimdiniekiem, diezgan daudz parādījās tēva vārds. Tas liecina, ka viņš nebija aizmirsts.

Ilze Tērmane: – Viņa dzeja ir ļoti dažāda, ļoti mīļa un skaista, ar dabas izjūtu. Viņam bija plašs pasaules skats. Pētera tēvs ir viens no retajiem latviešu rakstniekiem, kuru vispasaules forumā uzklauzīja. Kad viņš ienāca istabā, varēja just, ka ienākusi personība. Viņa raksturs vilināja cilvēkus. Viņš nepiespiesti varēja sarunāties ar politiķiem, žurnālistiem, advokātiem un vienkāršiem cilvēkiem zvejnieku ciemā. Viņš nebija iedomīgs, bet bija reti cilvēcisks. Ļoti miļš un humāns cilvēks.

– Kāda bija Pētera Aigara attieksme pret padomju varu?

P. T. – Dzejā tā parādās emocionālās rindās, cilvēciskā attieksmē. Taču tēvs, būdams žurnālists, labi saprata, kas notika Latvijā. Viņu uztrauca padomju sistēma, tautas sagraušana, okupācija un imigrācija; kā tika nonivelēta un pārkrieviskota latviešu valoda; kā tika apspiesta latviešu kultūra. Viņš tam visam sekoja: sarunas par Latvijas stāvokli un Padomju Savienības politisko situāciju bija ikdienu mūsu mājās. Tēvs uzskatīja, ka Baltijas stāvoklis ir visai bēdīgs, it sevišķi 60. gados, kad Maskava jutās visai ērti un sākās Kultūras sa-

Foto: Mārtiņš ZILGALVIS

Ilze Tērmane: “Pētera Aigara dzeja ir ļoti mīļa, ar dabas izjūtu. Viņam bija plašs pasaules skats”

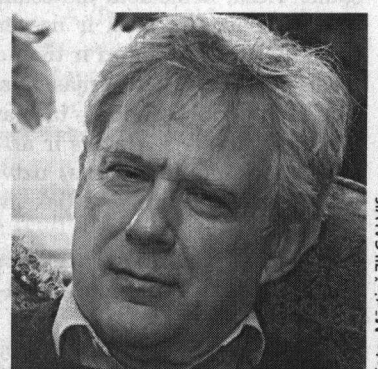

Foto: Mārtiņš ZILGALVIS

Pēteris Tērmanis: „Juris Kulakovs oratorijā ļoti uztvēris dzejas domu un to parādījis mūzikā”

vairākās valodās?

P. T. – Drīz *Poligrāfijas infocentrs* izdos Pētera Aigara poēmas *Sarkanais vilciens* franču, krievu, angļu, spāņu, vācu un latviešu valodā. Vēl varētu tapt tulkojumi lietuviešu, igauņu, poļu un itāliešu valodās. Esmu arī izveidojis mājas lapu internetā – www.peteris-aigars.lv, lai atgādinātu par literātu Pēteri Aigaru, un arī viņa prozas darbi un dzeja būtu brīvi pieejami. Padomju varas laikā pret Latviju bija dažāda attieksme, tā bija *neērta* zeme. Bet, ja latvieši trimdā nebūtu mērķtiecīgi strādājuši, informējot par notiekošo netaisnību, ASV šodienas attieksme pret Latviju nebūtu tik ieinteresēta. Arī es vienkārši gribu propagandēt *latviešu lietu*.

– Sākoties atmodai, Latvijā strauji parādījās vairāku trimdas autoru vārdi. Kāpēc Pētera Aigara atgriešanās notiek krietni vēlāk?

P. T. – 1995. gadā jau iznāca dzejas apkopojums *Katedrāles*, pirms pāris gadiem romāns *Lietuvēna dzīres*. Tas nav slikti, ka grāmatas iznāk tieši tagad, jo sabiedrība ir kļuvusi turīgāka un arī garīgi latvieši savu identitāti ir pacēlušies daudz augstāk. Uz trimdā tapušo literatūru viņi spēj paraudzīties vērtējoši.

– Vai, jūsuprāt, arī kantātei *Sarkanais vilciens* jāklūst par darbu, ko regulāri atskatnotu 14. jūnijā un 25. martā?

P. T. – Darbā ir stipras tēmas. Pēc pirmatskaņojuma represētie pateicās par mūzikas izraisīto pārdzīvojumu. Ļaudis bija aizkustināti. Diriģente Aira Birziņa teica, ka pēc pirmajiem mēģinājumiem pat kora meitenēm, kuras ir tajā vecumā, kad nav tendence rauduļot, bija jānoslauka asaras. Cilvēki bija aizrāvušies. Darbā ļoti saliedējas akadēmiskā un rokāmūzika. ■

Mediju atbildība

R ū t a V I M B A

Kaut arī pastāv dažādi oficiāli likumi, kā arī neoficiāli kodeksi, priekšraksti, kas regulē preses darbību, tomēr reālu sodu par pārkāpumiem mediji un žurnālisti saņem reti. Pagājušā nedēļā izskanēja ziņa, ka Nacionālā radio un televīzijas padome (NRTP) piespriedusi TV 5 administratīvo sodu par raidījuma *Dāvidšova* izplatīšanu bērniem nepiemērotā laikā, raidījuma saturu raksturojot kā atklāti seksuālu, pat piedauzīgu.

Masu mediji spēlē būtisku lomu cilvēka dzīvē, ietekmē ne tikai skatītāja / klausītāja / lasītāja zināšanas par pasauli, bet arī uzskatus, veido vērtības un rāda uzvedības modeļus. Nav grūti arī ikdienā konstatēt pierādījumus šim apgalvojumam – kaut vai salīdzinot, kā cilvēki runā un kādi teksti sastopami jaunākajās TV reklāmās: pa ielām staigā neskaitāmi *bebra kungi*, *čirkainie*, visi *rullē* un vienmēr ir *varianti*. No ekrāniem neatraujamajiem seriālu skatītājiem dzīve rit ekrānā – masu mediji veido viņu realitāti, rādot, kā nokārtot attiecības ar ģimenes locekļiem, iepazīties ar pretējā dzimuma pārstāvjiem u.c.

Līdz ar demokrātiju latvieši tiek radināti pie pieejamās informācijas dažādības jeb vārda brīvības. Tikai pagaidām vēl neviens īpaši neuztraucas par to, ka brīvība ietver arī atbildību par pārraidītās informācijas saturu. Viens no 2. jūnija *Dāvidšova* viesiem sacīja, ka seksuāla brīvība ir viens no demokrātijas balstiem, atbalstot raidījuma vadītāju konfliktā ar NRTP. Šeit aktualizējas jautājums par neredzamo robežu – cik atklātas var būt pārraides par seksu, lai tās joprojām būtu ētiskas?

Kaut arī nepiederu *plašajām sabiedrības masām*, kurās šis raidījums ir iemantojis popularitāti, noskatoties pāris sērijas, radās iebildes. Un ne jau par idejisko saturu – tēmas, kuras šovā tiek apspriestas, droši vien ir aktuālas un interesantas attiecīgā kompānijā pie alus kausa vai tējas tases. Bet kāpēc visai valstij būtu jāvēro, kā nekulturāls raidījuma vadītājs halātā, cenšoties pārvarēt kultūras pieredžu barjeru, *uzbraucošā* stilā komunicē ar raidījuma viesiem, līdz vissīkātajam detaļām atspoguļojot, piemēram, orālā sekss norises? Tas nav jautājums par seksuālo audzināšanu (kas arī nenoliedzami ir viena no funkcijām, kuru vecāku vietā pilda masu medi-

GAISMAS PILI G

Sandras Krastiņas fotostāsts par vietu Nacionālo bibliotēku

ar spāņu profesoru Salvadoru Madariagu franču, krievu, angļu, spāņu, vācu un latviešu valodā. Savukārt Londonas universitātes profesors Viljams Metjūzs, tēva paziņa, kurš pirms kara strādāja Rīgā, tulkojis poēmu angļu valodā. Mana sieva Ilze Tērmāne vēlāk to pārtulkoja franču valodā, tagad ir tapis Ludmilas Azarovas tulkojums krieviski. Lai arī neesmu literāts, man šķita, ka šī poēma ir ritmiska un melodiska, un tā varētu skanēt kā muzikāls darbs.

Ilze Zveja: – Sarkanais vilciens ir sāpju piepildīts darbs, vai šādas noskaņas ir raksturīgas jūsu tēva dzejai kopumā?

P. T. – Sarkanais vilciens ir izņēmuma darbs tēva raksturā. Ir bēdīgi redzēt, kā aizved draugus. Tāpat kā par baigo gadu ir tapis romāns *Lietuvēna dzīres*. Strādājot *Jaunākajās ziņās*, viņš jau pamānīja aizdomīgu Viļa Lāča, Pētera Blaua un pārējo komunistu aizdomīgu izrikošanos. Tolaik viņš vēl neizprata notiekošo, bet vēlāk varēja to parakstīt *Lietuvēna dzīres*.

Viņa dzeja drīzāk ir liriska, romantiska, arī patriotiska, atsevišķos gadījumos pat satīriska. Tēvs bija liels optimists, dzīvespriecīgs cilvēks, kuram patika smieties. Viņa misija trimdā bija virzīt uz priekšu latviešu lietu, publicēt darbus, viņš bija Anglijas PEN kluba biedrs un Trimdas rakstnieku PEN kluba priekšsēdis vairākus gadus. Darbojās arī politikas jomā, rakstīja ievadrakstus trimdas latviešu presē, arī Lielbritānijas izdevumiem.

Viņš lasīja padomju presi. Laikrakstā *Dzimtenes balss*, ko izdeva Padomju Latvijā un kas bija domāta trimdiniekiem, diezgan daudz parādījās tēva vārds. Tas liecina, ka viņš nebija aizmirsts.

Ilze Tērmāne: – Viņa dzeja ir ļoti dažāda, ļoti mīļa un skaista, ar dabas izjūtu. Viņam bija plašs pasaules skats. Pētera tēvs ir viens no retajiem latviešu rakstniekiem, kuru vispasaules forumā uzklauzīja. Kad viņš ienāca istabā, varēja just, ka ienākusi personība. Viņa raksturs vilināja cilvēkus. Viņš nepiespiesti varēja sarunāties ar politiķiem, žurnālistiem, advokātiem un vienkāršiem cilvēkiem zvejnieku ciemā. Viņš nebija iedomīgs, bet bija reti cilvēcisks. Ļoti mīļš un humāns cilvēks.

– Kāda bija Pētera Aigara attieksme pret padomju varu?

P. T. – Dzejā tā parādās emocionālās rindās, cilvēcisķā attieksmē. Taču tēvs, būdams žurnālists, labi saprata, kas notika Latvijā. Viņu uztrauca padomju sistēma, tautas sagraušana, okupācija un imigrācija; kā tika nonivelēta un pārkrieviskota latviešu valoda; kā tika apspiesta latviešu kultūra. Viņš tam visam sekoja: sarunas par Latvijas stāvokli un Padomju Savienības politisko situāciju bija ikdienu mūsu mājās. Tēvs uzskatīja, ka Baltijas stāvoklis ir visai bēdīgs, it sevišķi 60. gados, kad Maskava jutās visai ērti un sākās Kultūras sakaru komitejas darbība. Tolaik Anna Sakse tēvam rakstīja, lai ievilkto viņu iekšā padomju dzīvē. Dažus jau arī ievilkta, daži padēvās un pat pacēla glāzīti, kad tika uzsaukts tosts Padomju Latvijai. Taču viņa ticība nākotnei nezuda, viņš nekad nemudināja pieņemt, ka Latvija tagad ir Krievijas sastāvā.

– Kas mudināja jūsu tēvu un tagad jūs veidot poēmas *Sarkanais vilciens* izdevumu

Aigara poēmas *Sarkanais vilciens* franču, krievu, angļu, spāņu, vācu un latviešu valodā. Vēl varētu tapt tulkojumi lietuviešu, igauņu, poļu un itāliešu valodās. Esmu arī izveidojis mājas lapu internetā – www.peteris-aigars.lv, lai atgādinātu par literātu Pēteri Aigaru, un arī viņa prozas darbi un dzeja būtu brīvi pieejami. Padomju varas laikā pret Latviju bija dažāda attieksme, tā bija *neērta* zeme. Bet, ja latvieši trimdā nebūtu mērķtiecīgi strādājuši, informējot par notiekošo netaisnību, ASV šodienas attieksme pret Latviju nebūtu tik ieinteresēta. Arī es vienkārši gribu propagandēt *latviešu lietu*.

– Sākoties atmodai, Latvijā strauji parādījās vairāku trimdas autoru vārdi. Kāpēc Pētera Aigara atgriešanās notiek krietni vēlāk?

P. T. – 1995. gadā jau iznāca dzejas apkopojums *Katedrāles*, pirms pāris gadiem romāns *Lietuvēna dzīres*. Tas nav slikti, ka grāmatas iznāk tieši tagad, jo sabiedrība ir kļuvusi turīgāka un arī garīgi latvieši savu identitāti ir pacēlušī daudz augstāk. Uz trimdā tapušo literatūru viņi spēj paraudzīties vērtējoši.

– Vai, jūsu prātā, arī kantātei *Sarkanais vilciens* jāklūst par darbu, ko regulāri atskatnotu 14. jūnijā un 25. martā?

P. T. – Darbā ir stipras tēmas. Pēc pirmatskaņojuma represētie pateicās par mūzikas izraisīto pārdzīvojumu. Ļaudis bija aizkustināti. Diriģente Aira Birziņa teica, ka pēc pirmajiem mēģinājumiem pat kora meitenēm, kuras ir tajā vecumā, kad nav tendence rauduļot, bija jānoslauka asaras. Cilvēki bija aizrāvušies. Darbā labi saliedējas akadēmiskā un rokmūzika. ■

GAISMAS PILI G

Sandras Krastiņas fotostāsts par vietu Nacionālo bibliotēku

